6

తల్లీ కొడుకులు

మమకారం

ఆ పల్లె రెండు జిల్లాలను కలిపే రహదారికి పన్నెండు కిలోమీటర్ల దూరంలో వుంది. ఆ రాత్రి లారీల రాకపోకల ధ్వనులు అక్కడికి కూడా లీలగా గాలితోపాటు చేరుతున్నాయి.

ఉత్తర ప్రాంతాన్నీ దక్షిణ ప్రాంతాన్ని రెండు జిల్లాలుగా చీల్చిన గోదావరి పరవళ్ళ ధ్వనులు ఆ నిశిరాత్రిలో నిద్రపోతున్న పల్లెకు తన నిత్య చైతన్యాన్ని ఆదర్శంగా స్వీకరించుమని చెవిలో గుసగుసలు పెడుతున్నట్లుగా వున్నాయి.

జిల్లా పరిషత్‌వారు వేయించిన అప్రోచ్‌రోడ్ మరమ్మతులేక పాడుబడి పోతోంది. గంతలు గతుకులు - ఎడ్లబళ్ళు చేసిన రోడ్డుకోత - పాములా ఆ పక్కనే మెలితిరుగుతూ కాలిబాట.

ఊరికి పడమర దిక్కుగా ఆ వాడ వుంది. ఆ వాడలో చివరి గుడిసె అది. ఆ వాడకూ ఆ చివరి గుడిసెకూ నడమ సర్పంచు పెరడుంది. అందువల్ల ఆ గుడిసె మరీ విడివడ్డట్టుగా వుంది.

చాలా ఆలస్యంగా నిద్రకుపక్రమించినా ఎందుకో తొందరగా మెలుకువ వచ్చేసింది తల్లి మైసమ్మకు. అసలు నిద్ర పట్టిందో లేదో. కళ్ళు నులుముకొని లేచికూర్చుంది.

మనుమరాలు లచ్చువ్వ గాఢనిద్రలో వున్నట్టుంది. కడుపులోకి అదుముకున్న కాళ్ళని సరిచేసి గాఢంగా నిట్టూర్చింది మైసమ్మ.

చింతకింది మైసమ్మ కూతురుకు రెండో కాన్పు కష్టమై తల్లీ పిల్ల కన్నుమూసారు. అల్లుడు ఆర్నెల్లు తిరక్కముందే రెండో పెళ్ళి చేసికొని మొదటి కూతుర్ని యిక్కడ వదిలిపెట్టి పోయాడు. మూడేళ్ళ వయసునించీ తనే సాదుతోంది. తండ్రి వుండీ అనాథ. మేనమావ వుండీ అనాథగా బతుకీడ్వడం, దీని దురదృష్టం. మైసమ్మ

దుఃఖం వచ్చినప్పుడల్లా విలపిస్తుంది. వాస్తవంగా తల్లి మైసమ్మకూడా అనాధలాగే బతుకీడుస్తోంది. ఇద్దరు అనాధలొకరి కొకరు తోడయ్యారు. ఆ మనుమరాలే ప్రస్తుతం మైసమ్మ చేదోడు వాదోడు.

ఉన్నొక్క కొడుకు“సంగం” అంటూ తిరుగుతుంటాడు. ఇటీవల రెండు బ్యాచీలుగా వరుస అరెస్టులు జరగడంతో అరెస్టయ్యాడు. రెండు వారాలు లాకపు చిత్రహింసల అనంతరం ఏదో కేసులో యిరికించి జైలుకు పంపారు.

పోలీసులు . జైలుకు పంపికూడా రెండు నెలలు కావస్తోంది. ఇంకెన్నడు విడుదలౌతాడో అని ఆ తల్లి సంగం శంకరయ్యని కన్పించినపుడల్లా ఆవేదనగా, కోపంగా అడుగుతుంటుంది.

శంకరయ్య అంటే జైలుకు పోయినవాళ్ళు పోగా, పారిపోయినవాళ్ళు పారిపోగా, వూళ్ళో సంగం కుంటుపడకుండా నడుపుతున్నవాడు. అతని ఇంటి పేరు మర్చిపోయి అందరు సంగం శంకరయ్య అని పిలుస్తుంటారు.

అయితే సంగం శంకరయ్య చిక్కడు దొరకడు. ఎన్నిసార్లు మాటుగాసినా పోలీసులకు దొరకకుండా చాకచక్యంగా తప్పించుకున్నవాడు, ఎపుడు యింటికివస్తాడో ఎపుడు ఎక్కడకు వెళ్తాడో ఏపనిచేస్తాడో అంతు చిక్కనీయనివాడు సంగం శంకరయ్య.

“ఈ రాత్రి శంకరయ్య వూల్లెనేవున్నడట’ అన్న పుకారు విన్నా చాలు ఈ రోజు ఏదో జరుగుతుంది. ఎవరిదో పనిపడ్తాడు అని ఆ రాత్రి నిద్రకరువు చేసికొంటారు దొరలు.

దొరల్ని అదే భయంలో వుంచుతున్నాడు శంకరయ్య. అతి తక్కువగా వూర్లో పడుకుంటున్నాడు. చేన్లమీద చెలకలమీదే ఎక్కువరాత్రులు గడుపుతున్న శంకరయ్య సాయంత్రం కలిసి తనతో చెప్పిన విషయం విన్నప్పటినించీ తల్లి మైసమ్మ పాతకష్టాలన్నీ మరిచి మనసు వుత్సాహంతో వురకలు వేస్తోంది. అసలు ఆ సంతోషమే మైసమ్మకు నిద్రపట్టకుండా చేసినట్టుంది.

మైసమ్మ ఎప్పుడు తెల్లవారుతుందో అని ఆలస్యానికి విసుక్కుంటూ ఎదిరిచూస్తున్నది. తన సంతోషంలో పాలు పంచుకోవడానికెవరున్నారు? ఉన్నొక్క కొడుకు జైల్లోనే వుంటున్నాడాయె. పాపం! తను శంకరయ్యను వాని విడుదల

కోసం కోపగించినప్పుడల్లా ఎంత బాధపడ్డాడో! కాని శంకరయ్యది ఎంత మంచిమనసు. ఈ ముసల్దాని గురించి ఎంత కష్టపడుతున్నాడు.

శంకరయ్యే కాక సంగపోల్లందరు ఈ ముసల్దాని కోసం ఎన్ని కష్టాలను అనుభవించారు! ఎన్ని నష్టాలపాలైనారు!

తన భూమి తనకు యిప్పించాలని పట్టుబట్టి ప్రజా పంచాయతీ నిర్వహించి తీర్పు యిచ్చారు. వూరుమీద పడ్డ పోలీసులు తన ఒక్కదానియేకాదు. సంగపోల్లందరివి, సంగపోల్లు కానివారివికూడా ధాన్యం బావుల్లో పారబోశారు. తలుపులు విరగ్గొట్టారు, కుండలుబోకెలు, మంచాలు అన్నీ తుక్కుతుక్కు చేశారు. తనకైతే యింట్లో తినడానికి కంచం కూడా గతిలేకుండా చేసివెళ్ళారు. ఆ యింటికాడ ఓ పూట ఈ యింటికాడ ఓ పూట మనుమరాల్ని వెంటేసుకుని వెళ్ళదీసింది. ఎవరూ లేదనలేదు. ఎంత మంచోల్లు ! శంకరయ్య వాళ్ళకు చెప్పి వుండాలి. ఎంత చల్లని మనసు !

శంకరయ్యను ఎంతకోపానికి వచ్చినా "మున్సిఫ్ కోర్టుల బేలు దొరకలేదు. సెషన్ కోర్టుల రెండుసార్లు పిటిషన్ పెట్టె రెండుసార్ల కొట్టేసిరి. మల్లోసారి ఏస్తనన్నడు వకీలు. మేంజేసే అన్ని ప్రయత్నాలు తప్పక జేస్తం. నువ్వేం ఫికరుపడకు." అని సముదాయిస్తాడు.

ఏందో తన పిచ్చి! కొడుకు వీరడువిడుదలై తన యింటిపట్టునే వుంటడని, పోలీసులు వుండనిస్తరని భ్రమ. శంకరయ్య ఏపాటి ఇంటికాడ వుంటున్నాడు. అదేందోగని తల్లిపేగు గుంజుద్ది తన కొడుకు కండ్లెదుట కనపడాల్నని. నిజంగ కొడుకు గూడ శంకరయ్య తీర్గ ఆపాయ్యంగ ఉంటడా?

ఆలోచనలతో మైసమ్మ నిద్రమబ్బు వదిలినట్టుంది. గోదావరి గలగలలు, లారీల రొదలు కలగలిసి చెవిని తాకుతున్నాయి.

మెల్లగా తలుపుతీసి బయటకు నడిచింది. ఊరికి కొసన ఉండడంతో గాలి రివ్వున వీస్తోంది. వీస్తున్న గాలితో ఎక్కడో రాల్లు ఎత్తేస్తున్న శబ్దం చెవిలోకి చొచ్చుకపోతుంది.

ఏమిటో అని చెవి, దృష్టి అటువేపు సారించింది మైసమ్మ. అల్లంత దూరాన రోడ్డు మలుపు మీద దయ్యంలా ఎవరో నిలబడి ఉన్నట్టు గమనించింది.

"ఎవర్రా!" కొంచెం భయపడుతూనే గట్టిగా కేకేసింది మైసమ్మ.

"నేను రంగయ్యనే." రెండడుగులు ముందుకు వేసి మెల్లిగా చెప్పాడు రంగయ్య.

నాలుగడుగులు ముందుకేసింది మైసమ్మ. పరీక్షగా చూసింది.

ఆశ్చర్యంగా అడిగింది. "ఏం జేత్తున్నవు గీ రాత్రి?"

"ఇంకా రాత్రెక్కడున్నది, తెల్లారుతున్నది. అక్కడ పొలుమారు కాడ పోలీసు జీపు రాకుండా శంకరన్న వాళ్ళు రోడ్డు మీద బండ కుచ్చె పేరిస్తున్నరు. దొరలు ఎవరన్నా ఇటు వస్తే సూసుటానికి ఈడ కావలున్న." అన్నాడు రంగయ్య.

" రఘుపతి దొర ఎట్లత్తడు మరి." అనుమానంగా అడిగింది మైసమ్మ

"రఘుపతి దొర రాత్రే అచ్చిండు. అచ్చి దొరలంతా కూసుండి మన పంచాయతుల ఏమ్మాట్లాడాలె, ఎట్ల మాట్లాడాలె అని ఇమ్మడిచ్చు (చర్చించు) కొన్నరు" అన్నాడు రంగయ్య.

"ఈ తాపకు పోలీసులత్తె మనం ఏ సిచ్చంటె ఆ శిచ్చకు ఆల్లు ఒట్టువెట్టుకున్న రంటిరి గదా! మల్ల గిదేంది." అడిగింది మైసమ్మ.

"ఎందుకైనా మంచిది. మన జాగ్రత్తల మనం ఉండాలె గద." అన్నాడు రంగయ్య.

"ఈ పంచాయితిల మా పొలం మాకు వచ్చేనంటవ? రఘుపతి దొర ఒప్పుకునే నంటవ?" ఏ మూలనో అపనమ్మకం పట్టి పీడిస్తోందో లేక మరోసారి తప్పక వస్తుందని రంగయ్య నోటి నుంచి వినాలని ఉందో అడగనయితే అడిగింది మైసమ్మ.

"నీయవ్వ, గింత జేత్తున్నదెందుకే. మీ భూమి, పట్వారిగాడు పట్టా జేయించు కున్న భూమి గురించే గాదె ఇంత కత జరిగింది. గంత మంది జైల్లకు పోయిరి. గంత సామాను పోలీసులు పాడుజేసి పోయిరి. ఇగ ఏం పీక్కుంటరే... అన్ని జేసిరి, అన్నీ జూస్తిమి. లం... కొడుకు ఒప్పుకోకపోవడానికి అదేమన్నా వాని అయ్యసొమ్మా! తాత సొమ్మా! అది మీ భూమి మీ భూమిలనే మిమ్ముల పాలేర్ల జేసి ఇన్ని రోజుల మనం కష్టం దిన్నది సాలదట్నా? అన్నిటికి తెగాయించి ఉన్నం మనం. మనను ఎంత గోస వుచ్చుకోవన్నో అంత గోసవుచ్చుకున్నరు. ఇంకేం జేత్తరు. అదిగూడ సూద్దం.."

ఆ మాటతో మైసమ్మకు ఎక్కడలేని సంతోషం కలిగింది. ఆ ఉత్సాహంలో "నేను గూడ బండ అందిత్త" అని రాబోయింది.

"నీకేం శాతనైతదే వద్దు." అని వారించిండు రంగయ్య.

రంగయ్యతో కబుర్లకు దిగింది మైసమ్మ.

రంగయ్య వయస్సు మైసమ్మ వయస్సు కొంచెం అంటూ, ఇటూగా ఉంటుంది.

రంగయ్యకు తనకూ కొన్ని విషయాల్లో పోలికల్ని గ్రహించడం వల్ల కొంత స్నేహశీలంగా మాట్లాడుతుంటుంది మైసమ్మ. రంగయ్య చెయ్యెత్తు ఎదిగిన కొడుకు సంఘం పని మీద కనబడకుండా ఎటో వెళ్ళిపోయాడు. గుండె దిటవు చేసుకున్న రంగయ్య తనకు ధైర్యం చెపుతుంటాడు.

తన కొడుకు వీరడు రంగయ్య కొడుకూ ఎంతో మంచి స్నేహితులు. రంగయ్య కొడుకు ఎంతో చక్కటి వాడు. కాలేజీ చదువుతున్నపుడు కూడా ఇంటివద్ద ఉన్నపుడు ఎడ్లను మేపెటోడు. తన కొడుక్కు వాడంటే ఎంత అభిమానం. ఒక్కనికి అని ఏమిటి వాని తోటి వాళ్లల్లో వాడంటే ఎంత అభిమానం. వాళ్లందరూ గలిసి వాన్ని మేపనిచ్చేవారు గాదు. వంతుల వారీగా వాళ్లే మేపేవాళ్లు. కథలు చెప్పుమని, పాటలు పాడుమని అక్కడ సిన్మాల గురించి కాలేజీ చదువుల గురించి మరీ మరీ అడిగి చెప్పించుకునేవారు.

ఓ రోజు రంగయ్య వచ్చి తనతో ఏమని చెప్పాడు. వాడు అందరికీ నేర్పుతున్న పాటలు, మాటలు విని ఆశ్చర్యపోయాడట. ఒకింత భయపడ్డాడు కూడా. ఆ మాటలు గుట్టల్ల అన్నల మాటల్లా ఉన్నయి. అది గూడా రంగయ్యకు తెలువక పోయేది. ఆ రోజు అవ్వ మీద అలిగి అన్నం తినకుండానే వెళ్ళిపోయాడట. తాను సద్దితీసుకుపోయే సరికే వాడు మిగతా వాళ్ల సద్ది తిన్నాడు. ఏదో చెప్తున్నాడు. వాళ్లలో కొడుకు మరీ ఇంత అభిమానం సంపాదించాడని అపుడుగానీ తెలిసిరాలేదు.

అయితే ఆ రోజుల్లో సంఘం గురించి అంత పట్టించుకునే వాడు కాదు రంగయ్య. అప్పటికీ ఆ ఊళ్లో సంఘం పుట్టి చాలా రోజులే అయింది. రంగయ్య భూస్వామి కాదు, పాలేరూ కాదు. ఉన్న రెండెకరాలు తనకు తానే సాగు చేసుకుంటున్న చిన్నరైతు. సంఘం గురించి తొలుతలో అంటీ అంటనట్టుండేవాడు రంగయ్య.

కాని కొడుకు కాలేజీ చదవు వదిలిపెట్టి అన్నల్లో కలిసిపోవడం కొడుకోసం తనని పోలీసులు బాధించడం, ఆ స్థితిలో సంఘం తన గూర్చి పట్టించుకోవడం వల్ల సంఘానికి చేరువైపోయాడు రంగయ్య.

ఓ సారి వరికోతల సమయంలో కొడుకును పట్టిచ్చేదాకా నిన్ను విడువమని పోలీసులు ఇరువై రోజులు లాకప్‌లో ఉంచి "ఆ వరి ఎవరూ కోయద్దు.' అని బెదిరించినప్పుడు సంఘం ఏమైనా సరే అని సకాలానికి వరి కోసింది. లాకపు నుండి వచ్చిన తరువాత కూలీ ఇవ్వబోతే ఎవరూ తీసుకోలేదు. దాంతో రంగయ్యకు తన కొడుకు మీద వాళ్లకున్న అభిమానం తెలిసి వచ్చింది.

ఆ అభిమానం ముందు రంగయ్య వినమ్రంగా తల వంచాడు. అప్పటినుంచీ తాను సంఘంలో ఒకడైపోయాడు.

మనుమరాలు ఏడ్పు వినిపించడంతో గుడిసెలోకి పరుగున వెళ్లింది మైసమ్మ.

"నన్నిడిసివెట్టి ఏటువోయినవు." అని గారాబంగా మైసమ్మను చేతుల పైకొద్దూ ఏడుస్తూ అడిగింది మనుమరాలు.

మనుమరాల్ని సముదాయిస్తూ మైమరిచిన ఉత్సాహంలో "ఇయ్యాల మన పొలం మనకిత్తరటనే" అని ఏదేదో చెప్పింది. వింటూ వింటూనే మళ్ళీ నిద్రలోకి జారిపోయింది మనుమరాలు.

మైసమ్మ ఉత్సాహం నీరుగారిపోయింది. తన సంతోషం పంచుకోవడానికి ఇంకెవరున్నారు. ఉన్నొక్క కొడుకు జైల్లోనే ఉంటున్నాడాయె. తన పెనిమిటి బతికి ఉంటె ఈ విషయం విని ఎంత పొంగిపోయేవాడో. అలా గతం కళ్లముందు కదలాడింది.

తనకు వయస్సు ఈడేరిన రోజులవి. తన తల్లిదండ్రులు పెనిమిటి వద్దకు పంపకుండా మొరాయించారు. తనతో పని చేయించుకొనమరిగి "పోరిది లాత బొక్క." అని తోలించక చాలా కాలం తల్లిగారింట్లోనే ఉంచుకున్నారు.

నిజంగా అప్పుడు ఆ ఇంటి పరిస్థితే అట్లుండేది. ఏం బాకో గాని, అయ్య దొరల బాకి ఎంత గట్టినా తీరేదిగాదు. ఎంత జేసినా తీరేది గాదు. ఓసారి బాకీ గట్టనందుకే దొర తన తండ్రిని కొట్టింది కళ్లారా చూసింది. ఇప్పటికీ కళ్లల్లో మెరుస్తూ ఉంటుంది. ఆ స్థితిలో తాను తల్లిగారింటి వద్దే ఉండి పోయింది మైసమ్మ.

పెనిమిటి మంచి వయసు మీదున్నాడు. గంగిని గుంజాడు. దొర దాన్ని పెద్ద పంచాయితీగా కావాలని పెంచాడు. ఐదు వందల దండుగేశాడు. గంగికి దూరపు సంబంధంవస్తే ఖాయం జేయించి, తులం బంగారం పెట్టాడు దొర. ఐదు వందలు, తులం బంగారం దండుగు కలిసి వెరసి తమ పొలం కాజేశాడు దొర.

"అయ్యా! అప్పా!" అని బతిమిలాడుతే ఆ పొలంలో పాలేరుగా పనిచేయ డానికి అంగీకరించాడు. ఆ పొలం ఏ నాటికయినా తిరిగి తమకే చెందాలని, ఇబ్బడి ముబ్బడి రాబడి తెస్తే కొన్నాల్లకు దొర దయతలచి తమది తమకు వదిలిపెడ్తాడని ఓ గుడ్డి నమ్మకం పెనిమిటికి చచ్చేదాకా ఉండేది. దొరగూడా చూద్దామని తీయగా మాట్లాడితే నిజంగానే వస్తుందని భ్రమకు లోనై రాత్రీ, పగలూ నిద్రాహారాలు మాని పంటలు దీసారు.

కానీ పొలం తమది తమకు రాకుండానే పెనిమిటి గతించి పోయాడు. పనిచేసి చేసి నెత్తురు నీరు జేసుకుని పండించిన పంటంతా దొర పాలయింది. నెత్తురు జచ్చిన చెత్త కాటిపాలయింది.

బతికి ఉంటే, ఇన్నేండ్ల తరువాతయినా తమ పొలం తమకు చెందుతున్నందుకు పెనిమిటి ఎంత సంతోషించేవాడో అనుకుంది మైసమ్మ.

పెనిమిటి చనిపోయాకనైనా దొరకు తనమీదైనా జాలి కలుగలేదు. తన కొడుకు ముఖమయినా చూడలేదు. మీదు మిక్కిలి సంఘం పుట్టాక పల్లె నుంచి పట్నానికి మకాం మార్చిన రఘుపతి దొర, నేను పట్నంల ఉంటున్న ఇంక పల్లెలో వ్యవసాయం చూసుకునుడు కుదిరెటట్టులేదు. అమ్ముకుంటే పట్నంల ఏదన్న దంద జేసుకోవచ్చుననుకున్నాడు.

కాని సంఘం అదివరకే ఓ కట్టడి చేసింది. "దొర భూముల్ని అమ్మనీయం కొననీయం" అని.

దొరల భూములు పూర్వం ఎవరివో, ఎవరి నుంచి లాక్కున్నారో ఆ లిటిగేషన్లను ప్రజా పంచాయితీ నిర్వహించి ఎవరికి చెందాలో సంఘం తీర్పు ఇవ్వడం ప్రారంభమైంది.

రఘుపతి దొర మిగతా దొరల్లా కాకున్నా చాలా గుంభనంగా, గంభీరంగా ఉంటాడు. తొందరగా బయట పడడు. మాట పోగొట్టుకోడు. అందుకే మస్కట్

పోయి వచ్చిన వెంకటి వద్ద మైసమ్మ పొలం అమ్మకానికి అడ్వాన్సు పుచ్చుకున్నట్టు కొంత ఆలస్యంగా తెలిసింది. అపుడు సంఘం పెట్టిన పంచాయితీకి దొర హాజరయి ఉంటే, ఈ సమస్య ఆ రోజే తేలిపోయేది. ఆరోజు దొర కావాలనే తప్పించుకున్నాడంటాడు సంగంశంకరయ్య.

జిల్లా కేంద్రంలో కో-ఆపరేటివ్ వంటి పదవులుండడంతో రఘుపతి దొరకుఎపుడూ పని. అందువల్ల పల్లెకు రావడం చాలా తక్కువ. ఏదో మినిస్టరు ప్రోగ్రాంలో తోడు వెళ్లడం వల్ల ఆ రోజు రాలేకపోయానని చెప్పాడు రఘుపతి దొర.

తాను రాకున్నా సంఘం, మిగతా దొరలు కల్సి ఎట్ల నిర్ణయిస్తే అట్ల అంగీకరిస్తానని అన్నాడు. రఘుపతి దొర లేకుండా జరిగిన ప్రజా పంచాయితీలో పట్వారీ ఎనిమిదెకరాలకు ఎలాంటి నష్టపరిహారం ఇవ్వకుండా, రఘుపతి దొరకేమో సంఘం నిర్ణయించిన ధర చెల్లించి మైసమ్మకు పొలం తిరిగి ఇచ్చేయాలని నిర్ణయం అయింది.

ప్రజలు దున్నుకుంటున్న ప్రభుత్వ భూమిని ఎవరికీ తెలియకుండా తన పేరిట పట్టా చేసుకున్న పట్వారీ శివలింగం సగానికి పైగా అమ్మేశాడు. కొన్నది పేదలే కావడంతో పట్వారి బతికిపోయాడు. సంఘం పుట్టేనాటికి అమ్మగా మిగిలిన ఈఎనిమిదెకరాల్ని పూర్వం నుంచి దున్నుతున్న లచ్చునికి, బైండ్ల రాజన్నకి, సాతారపు పోషయ్యకి మనిషికి ఎకరం చెందాలని మిగతా భూమి పంపకం తర్వాత చేద్దామని సంఘం నిర్ణయించింది.

సంఘం అందులో నారుపోస్తే పోలీసు క్యాంపు వేయించి విచ్చల విడిగా అరెస్టులు చేసి కేసులు పెట్టారు. రెన్నెల్ల తరువాత కొంత అలజడి తగ్గినట్టుండంతో పోలీసు క్యాంపు వెళ్లిపోయింది. అసలు దొర ఊళ్లో లేకపోవడం, పట్వారి పినాసితనం, వల్ల క్యాంపు పోలీసులకు మర్యాద చేసేవాళ్ళు లేకపోవడం వల్ల పోలీసులు ఈ క్యాంపులో సుఖం లేదని ఎత్తేసారు.

సంగం నిర్ణయించిన పొలాల్లో వరికోతను సంగం చేపట్టింది. మూడు వందల మంది ఎర్ర జండాలతో వూరేగింపుగా వెళ్లి పంటకోశారు.

ఆ రోజు సంఘం సంబరం జరుపుకుంటే పట్వారి శివలింగం ప్రాణం ఉండగా తోలు కమిరించినట్లు బొబ్బలేస్తూ ఎగిరాడు, ఒక్కడిగా ఏమీ చేయలేనని

తేల్చుకుని రఘుపతి దొర వద్దకెళ్లి మీరు పూనుకుంటె యిద్దరి భూములూ దక్కుతాయి. లేకపోతే నీళ్లారగించి దండం బెట్టాల్సిందేనని మొరపెట్టుకున్నాడు.

అన్నింటినీ ఓపికగా విన్నాడు రఘుపతి. ఓపిక పట్టాలి అన్నాడు.

"అంతా మీ దయ" అంటూ వచ్చేసాడు పట్వారి శివలింగం.

కొద్ది రోజుల్లోనే పోలీసులు సంగపోల్లందరినీ కొట్టడం, ధాన్యాన్ని బావుల్లో పారబొయ్యడం, బిందెలు, చెంబులు, సూటుకేసులు, సమస్త సామాను పగలగొట్టి సర్వనాశనం చేసిపోవడం కొందరిని తీసుకుపోయి కసితీరేదాకా లాకపుల్లో చిత్రహింసలు పెట్టడం, కేసులు పెట్టి జైలుకు పంపడం ఒకటివెంట ఒకటి జరిగిపోయాయి.

గీ ముసల్దాని కోసం పాపం సంగపోల్లంత తన్నులు పడ్డారు. జైల్లకు పోయారు. ఎంతో నష్టపోయారు. అయినా పట్టినపట్టు విడవడం లేదు. తమ భూమి తమకు దక్కే వరకు వదిలేదిలేదు అంటున్నారు. అందుకే ఎన్ని కష్టాలైనా భరిస్తున్నారు.

"ఈ సారి తమ భూమి తమకు రాబోతుంది. ఇక నుండి అందులో పండించిన పంటంతా తమదే, దొర బేదఖలౌతడు."

ముసలవ్వ మైసమ్మకు ఆ భావం రావడంతో ఉత్సాహంతో కాలు నిలవడం లేదు. తన సంతోషం పదుగురిలో పంచుకోవాలని మనస్సు ఉరకలు వేస్తోంది. తలుపు దగ్గరకు వేసి బయటకు నడిచింది. రంగయ్య వారిస్తున్నా వినకుండా బండరాళ్ల చప్పుడు వేపు నడిసింది.

తెలతెలవారుతోంది. తూర్పువైపు వెలుగురేకలు విచ్చుకుంటున్నాయి.

సంగం శంకరయ్య రాళ్ళు స్వయంగా మోస్తూ ఏర్పాట్లు పర్యవేక్షిస్తున్నాడు.

అందరూ ఎంతో ఉత్సాహంగా ఉన్నారు. పని దాదాపు పూర్తికావచ్చింది. ఎవర్నీ మాట్లాడిచ్చేట్లు లేదు. చకచకా పని చేసుకుపోతున్నారు. అందరిలో కలియ దిరిగింది మైసమ్మ.

తన మాట ఎవరూ పట్టించుకునేట్లు లేరని ఒకింత బాధపడింది మైసమ్మ. శంకరయ్య ఆప్యాయంగా పలకరించాడు.

మైసమ్మకు ఎందుకో అకస్మాత్తుగా కళ్లలో నీళ్లు తిరిగాయి. ఆప్యాయంగా

శంకరయ్య చేతులు పునికింది. మాట పెగల్లేదు. కాళ్ళు పట్టుకోబోతే వారించాడు శంకరయ్య. అపుడు గానీ మైసమ్మను జనం గమనించలేదు. అప్పటికి పని కూడా పూర్తికావడంతో వారి చుట్టూ చేరారు. అలా తెల్లవారక ముందే యిళ్లకు చేరారు.

❄ ❄ ❄

ఎపుడు పంచాయితీకి వెళ్లడమా అని ఆదరాబాదరాగా పని ముగించుకొని మనుమరాల్ని తీసుకుని బయల్దేరింది చింతకింది మైసమ్మ.

ఆ చెట్టు కింద అదివరకే కొంత మంది జమ అయి ముచ్చట్లాడుతున్నారు. అందులో ఎన్నో విషయాలు దొర్లుతున్నాయి.

ఆ ఊళ్లో సంఘం పుట్టి ఎనిమిదేళ్లయింది. ఈ ఎనిమిదేళ్లలో దొరల్ని యిలా ప్రజా పంచాయితీకి పిలువడం యిది పన్నెండోసారి. ఇన్ని కట్టుదిట్టాల్లో పంచాయితీ జరుపడం ఇది రెండోసారి.

ఆ వూరు రాగలిగే మరో రెండు బాటల్ని కూడా రాలేకుండా మూసేశారు. టెలిఫోను మోగకుండా చేశారు.

ఎవరో సైను బనీను, నిక్కరు వేసుకున్న పిల్లాడు చేతిలో కర్రతో అటుఇటు తిరుగుతూ ఏదో తీవ్రంగా అరుస్తున్నాడు. ఆ కొద్దిసేపట్లోనే జనం గుంపులు గుంపులుగా వచ్చేసారు. తిట్లు, శాపనార్థాలు, ముచ్చట్లు ఏకకాలంలో నడుస్తున్నాయి.

“ఏహె దొర కాల్జేతులు యిరుగగొట్టాలె’ ఎవరో గుంపులోంచి అరుస్తున్నారు.

“ససరాదుంబ్రి! లొల్లివెట్టకుర్రి!’ సంగం చంద్రయ్య కసిరాడు. ఏదో అరుస్తూ ఉంటే ఓ పిల్లవాన్ని ఒక్కటేశాడు. ఆ తల్లి “ఏం పోకటచ్చిందిరో’ అని సంగం చంద్రయ్యను ఈసడించింది. అంతా అంగడిగా ఉంది. ఆ అరుపుల్లో ఎవరు ఏం మాట్లాడుతున్నారో వినిపించడం లేదు.

ఎవరో “దొరలొచ్చిర్రు” అన్నారు.

“ఎవనికిరా దొర?” ఎవరిదో కంఠం విన్పించింది. లొల్లి మగ్గింది. దొరలు ఇంకా నిలబడే వున్నారు. పదేండ్లకింద తప్పుల పంచాయితికి ప్రజల్ని దొరలు

పిలిపిస్తే ప్రజలు ఎట్ల గజ గజ వణుక్కుంటూ నిలబడేవారో సంగం రంగయ్య మనస్సులో మెదిలి పెదవులపై హాసరేఖ వెలిగి మాయమైంది.

సంగం శంకరయ్య చంద్రయ్యతో ఏదో చెప్పగానే చంద్రయ్య మరో యిద్దర్ని తీసుకొని బయటకు నడిచాడు. అందర్ని కూర్చోబెడ్తున్నాడు శంకరయ్య.

"కూసో! కూసో!" రఘుపతి దొరను గుంపులోంచి ఎవరో ఏక వచనంతో అవహేళన చేశారు. దొర ముఖం వాడిపోయింది. బీరిపోయాడు.

"ఇంక తటపటాయిస్తడేంర? నీకూ, ఆ బండకు రుణపాత్కం ఈ నాటిదా! కూసో!" సంగం చంద్రయ్య అన్నమాట చర్నాకోల కొసలా చటుక్కున తాకినట్టుంది. అలాగే నిలబడితే యింకా ఎన్ని వినవలసి వస్తుందోనని కూర్చున్నాడు దొర. అల్లరి కొంత మగ్గింది.

ఇదే సమయమని కోమటి గోపన్న లేచాడు. "నేను అందరికి కావలసినమాట జెపుతున్న. బావులకు, కరెంటుమోటర్లకు, ఎరువులకు మొదటినుండి అప్పులిప్పిచ్చి పల్లెను పచ్చగా జేసిందెవలు? అపుడు గీ సంగాలేడవోయినై?" అన్నాడు.

అందులో పట్వారి శివలింగం ఏదో మాట కలపబోయాడు. ఎవరో తుపుక్కున పుమ్మి వేసినట్టయి అది తనముఖం మీదే పడ్డట్టు వులికిపడి తువ్వాలుతో చెమట తుడుచుకున్నాడు. నోరుమూసుక్కూర్చున్నాడు.

ఆగి కోమటి గోపన్న మళ్ళీ అందుకున్నాడు. "మనూల్లె బతుకుతున్నంత పచ్చగ ఏ వూల్లెబతుకుతున్నరో ఒక్క వూరుసూపియ్యుని. అదంతా ఈ దొర పుణ్యంకాదా! పుణ్యాత్ముని మీద కత్తిగట్టిను. అవ్వల్లా! గిదేంన్యాయం?" నోరు నొక్కుకున్నాడు కోమటి గోపన్న.

"ఎంత పుణ్యాత్ముడో అందరికి ఎరికేగని చెప్పిందాన్నె రికాంలేకుంట ఎన్నిసార్లు జెపుతరు? వినెటోల్లు ఎంతకని వింటరు? కొత్తగా ఏదన్న చెప్తె చెప్పుని" అసహనంగా అన్నాడు రంగయ్య.

"మొన్న గంత మందిని జేలుకు వట్టిచ్చి పుణ్యం గట్టుకోలేదా?" ఎవరో గుంపు లోంచి కేక వేశారు.

"నీయవ్వ! యియ్యాల దొరను గోసి సియ్యకూర అందుతరంటివి గదనె!

యింకెప్పుడే" మైసమ్మ వుదయాన వుత్సాహంలో అన్నమాటని మనుమరాలు లచ్చవ్వ సాగదీస్తోంది.

ఆ రెండు మాటలు విన్న రఘుపతి అరికాళ్ళలో వణకు ప్రారంభమైంది. జేబులోకి చేయి పోనిచ్చాడు. లైసెన్స్‌డు పిస్టల్ మునివేళ్ళలోనుంచి గుండెకు ధైర్యాన్ని సరఫరా చేయడం మొదలెట్టింది.

"బొంతచింపులు గతిలేనోనికి గంతభూమి ఏడికెల్లి అచ్చింది. దొంగలెక్కలోన్ని నిలేసి అడుగుర్రి" గౌండ్లపోసి పట్వారిని చూస్తూ రోషంగా అంది.

అవి పట్వారి శివలింగం గుండెల్లోకి సూటిగా దూసుకుపోయాయి.

"నాది! నాదే! పట్టాభూమే" అంటూ వుగ్ర నరసింహావతారం ఎత్తాడు పట్వారి శివలిగం.

"ఎవలదగ్గర గొన్నవురా బాంచెను" బైండ్ల రాజడు వెక్కిరింతగా అడిగాడు.

"నేను గంగలపడి సంపాయించినా! గోదాట్లపడి సంపాయించిన! గదంత మీ కెందుకు? అది పట్టాభూమా? కాదా? ఓ సారి కాయిదాల మీద సూసుకోర్రి" అని ఏదో కాగితాల కట్ట తీయబోయాడుపట్వారి శివలిగం.

"నీ కాగితాల కట్ట నువు పొగేసుకో మాకెందుకు" నడ్డిముక్కు మైసి అందుకొంది. "నీకు అన్నంబెట్టిన చేతులకు సున్నం బెడుతావుర, నాకొడుకును పట్టిత్తావుర." శపిస్తూ దండకం చదువుతోంది.

జీపు చప్పుడు వినబడడంతో చంద్రయ్య ఆదరాబాదరగా పరిగెత్తుకుంటూ వచ్చి అక్కడికి మెల్లగాచేరి సంగం శంకరయ్య చెవిలో "జీపు చప్పుడైంది, పోలీసులస్తున్నట్టున్నారు' అని అన్నాడు.

చంద్రయ్య రావడంతో రంగయ్యని బయటకు పంపాడు సంగం శంకరయ్య ఏదో తెల్సుకురమ్మని. "పోలీసుల్ని పిలిస్తే మర్యాద దక్కదు అని దొరలకు హెచ్చరించే వుంచారు. పోలీసుల్ని పిలిచే ధైర్యం వారికి లేదులే!" అయినా తొందరగా ముగిద్దామని వుంది శంకరయ్యకు. కాని అది బైటికి తెలీకూడదు. ఏం చేయాలో, ఎలా చేయాలో అర్థంకాక కొంతసేపు ఆయోమయంలో పడిపోయాడు సంగం శంకరయ్య.

పట్వారి శివలింగంకు కోపం ఆగడం లేదు. "మా పొలాలు కోతకచ్చినయి కోస్తరు. కల్లంల ఒక్కిత్తు లేకుంట జేస్తరు. మల్ల మీరే దబయించి అడుగుతున్రా. గది చెయ్యంగ ఎరుక లేదా?" కోపం వుద్రేకంతో వణుకుతున్నాడు.

చింతకింది మైసమ్మ మళ్ళీ అందుకొంది. "ముప్పయియ్యేండ్ల వట్టి మాత్రం ఎవలుజేత్తున్రు బాంచెన్."

గుంపులోంచి ఎవరో వడిసెలరాళ్ళలా మాటలు విసిరారు. "గట్లడుగున్రి లంజకొడుకును, గుణమస్తది. ఇన్నేండ్ల వట్టి దుక్కులసాల్లు దున్నిందెవలు? గొర్రు గొట్టిందెవలు? నాట్లేసిందెవలు? కోతలు కోసిందెవలు? బంతులు గట్టిందెవలు? అడుగున్రి"

"మీరేరా?" ఒక చిన్నదొర వెటకారంగా అన్నాడు.

"మరి యిపుడు మాత్రం గవన్ని జేసిందెవలు" లచ్చయ్య నిలదీశాడు.

"మీరే!మీరేరా!" పండ్లు కొరికాడు పట్వారి శివలింగం.

"మరి ముప్పయ్యేండ్ల వట్టి గిట్ల పని జేత్తనే వున్నం. ఏ లొల్లిలేదు. గిపుడెట్ల పోలీసులకు వట్టిచ్చిన్రు." చంద్రయ్య అమాయకంగా అడిగాడు.

"అవు! పాపం! గట్ల జేసేది లేకుండె! మీ గోస తగులుతది...చా...చా...." మరో దొర వెటకరించాడు.

"నాపంట! నాపొలం! నావడ్లు!" పిచ్చిగా అరుస్తున్న పట్వారి శివలింగంకు గుండెలో తట్టుకున్నట్టయ్యింది. తెగ దగ్గుతున్నాడు.

"పోలీసులతోటి వున్నయన్ని బావులల్ల పారబోయించిన్రుగద! మాయిగూడ మీరే ఎత్తుకచ్చుకోండ్రి. తాడుదేపోర్ర. నడుముకు గట్టి బాయిలకు విడుద్దాము. నీల్లల్ల దేవుకచ్చుకుంటరు. మానెత్తుర్లు పొలాలల్ల చిమ్ముతుంటే గట్టు మీద కూసుండి బొర్రవెంచిండ్రు. ఇంకసాలదా! ఆ జేబుల పిస్తోలు తోటి మాకడుపు కాల్చినట్టు మమ్ముల కాల్చున్రి! మా పేరు మాపున్రి! మీరే బతుకున్రి. దొరా మీరే బతుకున్రి!" మైసమ్మ ఆవేశంగా ఊగిపోతున్నది.

అందరి వైపు చూస్తు అన్నాడు సంగం శంకరయ్య "నడువున్రి ఎహె! ఎక్కడోల్లక్కడ పీకుండ్రి! ఇంకేమున్నదీడ! ప్రజాపంచాయతి అంటే దొరలు చెప్పినట్టు

యిన్నంక యిగప్రజలెందుకు పీకనా! పీకుర్రి ఎక్కడోల్లక్కడ! దొరలు వూల్లె ఉండాలనుకుంటె జెల్ది తప్ప జెయ్యుర్రి. వూకె వూకె అన్నదే అనుకునుటానికి యిదెవలకు కొత్త! ఇది రెండో మీటింగు ! చేస్తే జెల్ది చెప్పుర్రి. లేకపోతె లేసిపోతం" ఆవేశంలో కూడా నిబ్బరం చూపించాడు సంగం శంకరయ్య.

చంద్రయ్య రావడం, గుసగుసపెట్టడం ముఖకవళికలు మారడం రఘుపతి దొర గమనిస్తూనే ఉన్నాడు. బహుశ పోలీసులు వస్తూ వుండి ఉండవచ్చు. మరో అర్నెల్లదాకా సజావుగా సాగాలంటే ఇక్కడున్న సంగం ముఖ్యుల్ని కూడా వాళ్ళకు అప్పగిస్తే సరి. తర్వాత అన్ని అమ్ముకుపోవచ్చు. అందుకోసం పోలీసులు వచ్చేదాకా సంభాషణ సాగదీయాలనుకున్నాడు.

"అయితే ఆఖరుకు నా భూమికి ఏ ధర కట్టిద్దామనుకుంటున్నరు"

"ఎకరానికి మూడువేలు"

"ఎకరానికి పదిహేను వేలకి తక్కువుండది. మూడు వేలకు ఎట్లయియ్యాలె మీరే చెప్పుర్రి." అన్నాడు రఘుపతి.

"నేను ఉన్నొక్క పొలం పోచంపాడు కాల్వ కిందవోయి మొత్తుకుంటే గంతే సర్కారు ధరగడ్తదిరా అన్న ముచ్చట మర్చిపోయినవా కొడకా" ఎవరో నిలవేశారు.

అలా చర్చ అనంతంగా సాగుతోంది. కాలం పరుగెడుతోంది.

"మరి పట్వారి శివలింగం భూమికి ఎంత ధర గడ్తరు" అడిగాడు సర్పంచు రెడ్డి.

"బజ్జె బూరు"

ఆ జవాబిన్నాక తాను నోరు తెరవడమే తప్పనుకున్నాడు సర్పంచు. "కొరివితో తల గోక్కోవడం ఎందుకు?"

అరెస్టయిన వారిని విడిపించే చర్చ వచ్చింది. రఘుపతి దొర ఆ అరెస్టులతో తనకు సంబంధం లేదని బుకాయించాడు. రఘుపతి దొరెక్కడ తనపై నెట్టుతాడోనని పట్వారి శివలింగం గజగజ వణికిపోయాడు.

"సరే! ఎవరు పట్టిచ్చిర్రో చర్చవెట్టుకుంటే యిపుడు వచ్చేదేముంది? మొన్న పంచాదికి పిలిసినపుడే చెప్పినం గద! మమ్ముల అడువుల వట్టిత్తె మిమ్ముల గదే

పనిజేత్తం! అది యాదికుంచుకోర్ని! యిపుడు వాళ్లకు బేల్ తియ్యాలె. జమానతులు యియ్యాలె. కోర్టు కర్సులు పైకరుసులు అన్నీ మీరే పెట్టుకోవాలె. జమానతులు మీరే యియ్యాలె. ఆయెటి (వర్షాకాలం) పూనుతున్నది. మీరీ పని జేయ్యకపోతే మేం ఎంత కూలిచ్చినా పనిజెయ్యం- యింకోరిని పనిచెయ్యనియ్యం. పట్వారి భూమి, దొర భూమి పంచాయితి తప్ప అయిపోయినట్టే. దొర తీసుకున్న మైసమ్మ పొలం మైసమ్మకే చెందుతుంది. మల్లదాన్ని తిరగదోడేది లేదు.” అందరూ చెప్పిందాని సారాంశం వివరించాడు సంగం శంకరయ్య.

మళ్లీ తర్జన భర్జనలు చెలరేగాయి.

చూసి రాను వెళ్లిన రంగయ్య వచ్చి సంగం శంకరయ్య చెవిలో ఏదో చెప్పాడు. అది సారా జీపని, పోలీసు జీపుకాదని అది అటే వాపసు పోయినట్టు తేల్చుకుని వచ్చాడు.

దాంతో శంకరయ్య ధైర్యం పుంజుకున్నాడు. చర్చ తారాస్థాయికి చేరింది. రఘుపతి దొర పిస్తోలు కోసం మరోసారి జేబు తడిమాడు.

“ఎంది దొర ? ఊకె జేబుల చెయ్యి పెట్టవడ్తివి? మర్యాద దక్కది జాగ్రత్త! యింతమంది ఎగవడ్తె నువ్వా నీ పిస్తోలు మంట్లె గలుస్తరు.” శంకరయ్య హెచ్చరించాడు.

“పిస్తోలుతోని కాలుస్తావురా? ఎత్తుర్ర బరిసెలు ఈని దొంగపెండ్లాం...” లచ్చుడు కంక కట్టెతో ఎగిరి ముంగటికి వచ్చాడు.

“తియ్యర! సంచిలకెల్లి! బాంబులు’ అని ఎవరో అరుస్తున్నారు.

ఆ మాటతో రఘపతికి, పట్వారి శివలింగంకు ఉచ్చబడింది. వణికి పోయారు.

“దున్నేవానిదే’....

“భూమి’

“విప్లవం’....

“వర్ధిల్లాలే’ నినాదాలతో దిక్కులు పిక్కటిల్లాయి.

పరిగెత్తడానికి తయారవుతున్నారు కొందరు. అంతా అల్లరి, గందరగోళం. కోపోద్రిక్తులయిన జనం రఘుపతి దొర మీద, పట్వారి మీద దాడి చేయడానికి సిద్ధపడ్డారు.

"మీ చేతులున్న భూములన్నీ మా చేతులకెల్లి గుంజుకున్నయే . గా భూములన్నీ మాయే! గందుకని పోయిన భూముల కోసం పోరాటంజేస్తున్నం! గిదన్ల మా పానాలు పోయినా సరే గీ పోరాటం ఆపేది లేదు. మిమ్ముల నిడిసేదిలేదు. ఇన్నూరేండ్లు ఏలిన అంగ్రేజోడే మంట్లె గలిసిండు మీదో లెక్కనా!" ఆవేశంగా సవాలు చేశాడు సంగం శంకరయ్య.

ఇంకా రెచ్చిపోతున్న జనాన్ని అతి ప్రయాస మీద నిలుపగలిగాడు శంకరయ్య. లేకపోతే పరిస్థితి మరో విధంగా ఉండేది.

భూమి ఎలాగూ దక్కేట్టు లేదు. శంకరయ్య మాట మీద ఒప్పుకుంటే కనీసం గౌరవమయినా దక్కుతుందేమోననుకుని చివరకు రఘుపతి విధిలేక ఒప్పుకున్నాడు. ఎక్కడో ఉండే దొరనే అంగీకరించాక ఊర్లో వుండే పట్వారి శివలింగం గుడ్లు తేలేశాడు. ఆ ఊళ్లో బిచాణా ఎత్తివేయాలనుకుంటేనే అంగీకరించకూడదు. బిచ్చాణా ఎత్తేస్తే చిప్పే గతి. మిగతా భూములుకూడా యీ ఊళ్లోనే ఉన్నాయి. వాటిని అమ్మనీయరు కొననీయరు. కాబట్టి ఒప్పుకోవడమే మార్గంగా తోచింది పట్వారి శివలింగంకు.

మిగతా దొరలను ఏమీ అనకపోయినా బుగులు బుగులుగానే ఉంది వారికి. అందుకే పేచీపెట్టకుండా జైల్లో వున్న వాళ్ళందరికి జమానతు ఇవ్వడానికి వాళ్ళు ఒప్పుకున్నారు. ఎలాగయితేనేం పంచాయితీ ప్రశాంతంగా ముగిసింది. ఆ రోజు జనం సంతోషం అంతా ఇంతా అని చెప్ప వీలుకాదు. మైసమ్మకు మరీ సంతోషమైంది.

❄ ❄ ❄

ఆర్నెల్లు గడిచాయి.

తల్లి మైసమ్మ తన కొడుకు వీరయ్య వెంట నడుస్తోంది. మనుమరాలు లచ్చువ్వ వారి కన్నా ముందే పరిగెత్తి కొంత దూరం పోయి ఆగి వాళ్లు వచ్చేదాక వుండి తిరిగి పరుగెడుతోంది.

పచ్చగా ఏపుగా పెరుగుతున్న మక్క నువ్వు, జొన్న, కంది చేన్లు పెరండ్లు యిరువైపులా బారులు తీరి, గాలికి కదులుతూ ప్రసన్నంగా పలకరిస్తున్నట్టుగా ఉన్నాయి.

"యింకెక్కడికిరా" తన పొలం రావడంతో ఆగిపోయింది తల్లి మైసమ్మ.

"అగో! గా యిప్పచెట్టు కనపడ్త లేదా! గదే!" అంటూ చూపిస్తూ విప్పచెట్టు వేపు చూసాడు వీరయ్య.

అక్కడ అదివరకే కొందరు చేరినట్టున్నారు. మైసమ్మ కూడా వారిని చూసింది. "ఇంకెవరో వున్నరు గదర" మీరు మాట్లాడుకుంట వుండరాదు(ని. మన పొలం మంచిగా ఏనుకుందో లేదో చూసివస్త. నీ ఎనుకనే వస్త! పా! నువు ముందు నడు" అని వీరయ్య జవాబు వినకుండానే తమ పొలం వేపు మనుమరాలు లచ్చువ్వను తీసుకుని నడిచింది మైసమ్మ.

పొలాల ఆ చివర పక్కన వున్న విప్పచెట్టు చేరవచ్చి వెనక్కి చూశాడు వీరయ్య. తల్లి ఇంకా పొలం కాన్నుంచి బయల్దేరనే లేదు. మోకాలుమంటి బురదలో దిగబడి వంగి ఏదో పరిశీలిస్తోంది. తల్లికి పొలం మీద వున్న మమకారానికి పరవశించి పోయాడు వీరయ్య. మనవరాలు లచ్చువ్వ బురదలోకి దిగుతానంటే పొలం పాడైతదని వారిస్తున్నట్టుంది తల్లి.

ఆ పొలం కోసమే తన తండ్రి జీవితాంతం ఎలా ఆరాటపడి పోయాడో! అది ఈనాడు తిరిగి తమదై వాస్తవరూపం దాల్చింది. తల్లికి పొలం చేతికి వచ్చినప్పటి నుండీ మరో ధ్యాస లేకుండా పోయింది.

"లాల్ సలాం కామ్రేడ్" అన్న వినోద్ పలకరింపుతో తానుకూడా ఆ పొలాన్నీ, తల్లినీ చూస్తూ మైమరిచిపోయాడన్నది గుర్తుకు వచ్చింది వీరయ్యకు. ఉలికి పడి "లాల్ సలాం" అంటూ అందరినీ పలకరించాడు వీరయ్య.

సంగం శంకరయ్య రంగయ్య వినోదన్నతో పాటు కొందరు జైలునించి తనతో పాటు విడుదలైన మిత్రులు కూర్చుని ఉన్నారు.

"కామ్రేడ్! శత్రువు మీమీద ప్రయోగించిన క్రూర నిర్బంధకాండని, చిత్రహింసల్ని తట్టుకుని, సంఘాన్నీ సంఘ నిర్వహణకు సంబంధించిన రహస్య సమాచారాన్ని ఒక్కటి కూడా శతృవుకు ఆచూకీ యివ్వకుండా మీ మనస్సులోనే దాచుకుని పదిలంగా కాపాడినందుకు మీ అందరికి విప్లవాభినందనలు." అని కామ్రేడ్ వినోద్ వారిని అభినందించాడు. అందర్ని ఆప్యాయంగా కౌగిలించున్నాడు.

ఒక్కొక్కరు తమ జైలు అనుభవాల్ని పూసగుచ్చినట్టు వివరిస్తున్నారు. కొట్టిన

దెబ్బలు, పెట్టిన హింసలు యింకా చెరిగిపోని గుర్తుల్ని చూపిస్తున్నారు. ఆప్యాయంగా అందర్ని తడిమి నిమిరాడు వినోదన్న.

వినోదన్న మాటలు వింటూనే సంగం రంగయ్య పొలాల మీదికి దృష్టి సారించాడు.

పొలాలు గాలికి వయ్యారంగా ఊగుతుంటే పచ్చని వెన్నెల అలలు అలలుగా ప్రవహిస్తోన్నట్టుగా ఉంది. కొన్ని చోట్ల నాట్లు పడలేదు. కొన్ని పొలాలలో నాటేసిన వరి యింకా వేరూనినట్టు లేదు. లేత రంగులో కనిపిస్తోంది.

జైలుకు వెళ్లి వచ్చిన వాళ్ళ మాట తీరులో ఏదో తేడా కొట్టవచ్చినట్టు కన్పడుతోంది. జైలుకు పోకముందటికీ యిప్పటికీ వారెంతో ఎదిగినట్టుగా స్పష్టంగా కన్పిస్తోంది. జైలుకు వెళ్లిన ప్రతి ఒక్కరూ అట్లనే అవుతున్నారు. ఆ కిటుకేమిటో వుండబట్టలేక అడిగారెవరో!

కామ్రేడ్ వినోదన్న నవ్వుతూ అన్నాడు.

“విప్లవకారుడు ఎక్కడా సమయం వృదా చేయడు. ఈ నిర్బంధ పరిస్థితుల్లో మనకు జైలే రాజకీయ పాఠశాల. అరెస్టయిన సీనియర్ కామ్రేడ్లు రోజూ ఏదో అంశం మీద క్లాసు తీసుకుంటుంటరు.” నవ్వుతూ చెప్పాడు.

వివరిస్తూ వినోదన్న రంగయ్య వేపూ, రంగయ్యసంగం చూస్తున్న పొలాల వైపూ చూశాడు.

ఆ పొలాలు, పచ్చని పెరండ్లు, ఎక్కడా మట్టి కన్పించకుండా పచ్చగా పెరిగిన గడ్డి. ఏవేవో చిన్న చిన్న అడవిపూల చెట్లు, ఆ దృశ్యం ఎంతో ఆహ్లాదకరంగా ఉంది. ప్రకృతి ఎంత సహజంగా అందంగా వుందీ! తన శ్రమశక్తితో ప్రకృతి అందాల్ని మానవుడు మరింత తీర్చిదిద్దినట్టుగా వుంది. అనిర్వచనీయ ఆనందంతో పొంగిపోయాడు కామ్రేడ్ వినోదన్న.

రంగయ్య దృష్టి సారించి అన్నవైపు చూశాడు. కాంతులీనుతున్న ప్రకృతిదృశ్యం ఇంకా చెదిరిపోనట్టుంది. కళ్ళు చెదిరినట్టయి రంగయ్యకు వినోదన్నలో ఒక్కసారిగా తన కొడుకు కళ్లెదుట సాక్షాత్కరించినట్టు అయింది. కలో! నిజమో! తెలియని వుద్వేగానుభూతుల్తో తన కొడుకే తనకు వినోదన్నయి పాఠం చెపుతున్న అనుభూతిలో

ఒక క్షణం పుత్రోత్సాహంతో పులకరించిపోయాడు. సంతోషం, దుఃఖం జమిలితో కళ్లనీళ్ళు నిండాయి. వినోదన్నపై చేతులు వేసి చెంపలు భుజాలు నిమిరాడు.

"ఏందే బాపూ!" అంటూ అప్యాయంగా రంగయ్య కౌగిలిలో ఒదిగిపోయాడు వినోదన్న.

"ఏంలేదు" అని కళ్ళు తుడుచుకొని తనను తాను సంభాళించుకున్నాడు రంగయ్య.

ఆ తండ్రిప్రేమకు విచిలితులయ్యారు. వాతావరణం కొద్ది క్షణాలు గంభీరంగా వుండిపోయింది.

"మనం భూస్వాములతో మిలాఖతైనమట! కొందరు నన్ను ముఖం మీదనే అన్నరు. ఏం చెప్పాల్నో తోయలేదు. జేల్ల ఉండి వచ్చినోల్లం. ఇవుతల ఏం జరిగిందో తెల్వదాయె." జైలు నుండి విడుదలయిన కామ్రేడు సంశయ నివృత్తికై అడిగాడు.

"ఏమున్నది మనం దొరలను కొందరికి జమానతు పడుమన్నం గద! గంత మందికి ఒక్కొక్కల్లకు ఇద్దరేసి జమానతుదార్లు కావాలె. భూములు జాగలున్నోల్లు మన సంగంల గంత మంది ఎక్కడున్నరు? తాగినోడె గద్దడు తాల్లపన్ను. కోర్టు కర్సుల్లో కూడా సగం వాల్లు ఇచ్చుటానికి ఒప్పిచ్చినం గద! ఇగ గందుకు మనలందర్ని దొరల యిండ్లల్ల తింటున్రు దొరల ఇండ్లల్లనే వుంటన్రు – దొరలే ఈల్లకు పైసలిత్తున్రు – దొరలకు ఈల్లు ఏజంట్లు, గులాంలు గుండాలు అని గుడ అంటరు – అంతేనా" అంటూ శంకరయ్య వినోదన్న వైపు చూశాడు.

"అబ్బ నిజంగానే! నాతోటి మా సిన్నాయిన యింటికి పోయిన కాడ గయినె అచ్చం గిట్లనే అన్నడే" తన బాధ పూర్తిగా ఎదుటివాడికి అర్థమైనందుకు వుల్లాసపడిపోయాడు అడిగిన జైలు కామ్రేడ్.

"మనం చేస్తున్న పోరాటాలు, సాధిస్తున్న విజయాలు చూసి అసూయ తోటి కొందరు గట్లనే అంటరు." అన్నాడు శంకరయ్య.

"అది గాదే శంకరన్నా! నిజంగనే! ఎవలన్న అడుగుతె ఏం జెప్పుడే?"

వినోదన్న ఆ కామ్రేడ్ వైపు సాభిప్రాయంగా చూశాడు.

"మనను కిందికి తొక్కి పైకి పాకిన దొరలను ఆ పై మెట్టుమీంచి తిరిగి కిందికి తీసుకరావాలె. మన పోరాటాలు పెరిగిన కొద్ది మనధైర్యం పెరుగుతున్నది. సంగం ఆజ్ఞలను దొరలు పాటించేట్టు చేయడం మనం సాధించాల్సిన విజయాలు. అవి మనం సాధిస్తున్న విజయాలు కూడా! మన ఆజ్ఞల్ని దొరలు పాటిస్తున్నరంటే అర్థమేంది? మన సంగానికి లోబడి అణిగిమణిగి వుండడమన్న మాట! ఏ సంగానికైనా యింతకన్న గొప్ప విజయం ఏముంది? ఇదే అసలు విజయం." అని వివరించాడు వినోదన్న.

అలా కొంతసేపు వివిధ అంశాలపై చర్చ జరిగింది.

"అవు అన్నా! దున్నెటోడికే భూమి ఇంకెన్నడైతది. పాలేర్ల జీతాలు, కూలీల పెరుగుడు కోసం, బంజెర్లు, దండుగుల వసూల్లు గుంజుకున్న బూముల్ను మల్ల దీసుకునుడు గిట్ల పోరాటాలు మా జేస్తున్నం గని! అసలు పోరాటం యింకెన్నడు మొదలైతదే!" ఎవరో అడిగారు.

"ఎప్పట్నుంచో అలాంటి పోరాటాలు మొదలై కొనసాగుతంటె కొత్తగా గట్లడుగుతవేంది కామ్రేడ్! మీరు మొన్న జేసిన పోరాటం ఏంటిది?" లాలనగా అడిగాడు వినోదన్న.

"నువ్వనేదేమిటో నాకు సమజైతలేదే!" ఆశ్చర్యపోయి అడిగాడతడు.

"మీరు మొన్న సాధించిందేమిటి? పట్వారి శివలింగం, ఆక్రమించిన ఎనిమిదెకరాలు, రఘుపతి దొర ఆక్రమించిన పొలం మళ్లీ తిరిగి సంగం అధ్వర్యంలో ఎవరిది వారికి పంచలేదా! ఇదేమన్న తక్కువ విజయమనుకున్నారా!" అర్థోక్తిగా అడిగాడు వినోదన్న.

"అవును నిజమే! అయితే....?"

ఆ కామ్రేడ్ అడుగుతున్నది నిజమేనన్నట్టుగా ఆసక్తిగా ఆశ్చర్యంగా, వినోదన్నను చూశారు కొందరు.

"ఎవల భూమి వాల్లకు సంగం యిప్పించినంక యింక దొరల దగ్గర భూమెక్కడుంటది?" పొడుపు కథ విప్పినట్టు అన్నాడు వినోదన్న.

"ఎట్ల?"

"దొరల దగ్గరున్న భూమంత ఎన్నడో ఒకనాడు ప్రజల దగ్గర్నుంచి గుంజుకున్నదే గద! వాల్లకు స్వంతం భూములంట యింకెక్కడియి?" అంటూ పరాయికరణ జరిగిన క్రమాన్ని వివరించాడు వినోదన్న.

"వోర్నియక్క! కండ్లుండి గుడ్డోల్లు అంటె గిదేనేమో! అన్న జెప్పెదాకా మనకు తోయకనేపాయె! నిజమే" అన్నారు. ఆ కామ్రేడ్సు ఆశ్చర్యం మరియు తాము సాధించిన విజయాల పట్ల గర్వంతో తబ్బిబ్బయిపోయారు వారు.

ఒక్కొక్కరు సెలవు తీసుకుంటూ వెళ్లిపోతున్నారు. చెట్టు కింద అన్న, శంకరయ్య, రంగయ్య, కొడుకు వీరయ్య మాత్రమే మిగిలారు.

❄ ❄ ❄

"అవ్వ యింక రాకపోయె!" వినోదన్న వీరయ్య వైపు చూశాడు. వీరయ్య పొలాల వేపు చూశాడు. వినోదన్న కూడా అటువైపు దృష్టి సారించాడు.

ఇటీవలి వర్షానికి కరిగిపోయిన కొత్తవొడ్లని పునర్‌నిర్మిస్తున్నట్టుంది మైసవ్వ.

"రైతుకు భూమి అంటె, పంట అంటె ఎంత మమకారమో చూడు. మనం యిక్కడున్నమని తన కోసం ఎదిరిచూస్తున్నమని మర్సేపోయింది. తన కష్టఫలితం తనకే చెందుతున్నపుడు కష్టజీవి కష్టంలోనే ఆనందం పొందుతడు!" అంటూ తనకు ఆలస్యమౌతుందన్న విషయం మరచి పరవశించి పోయాడు వినోదన్న.

"అవ్వను జెల్ది రమ్మనుపో ఆలస్యమైతంది. అక్కడ ఎదిరిచూస్తరు. జెల్దిపో" తేరుకుని మళ్లీ అన్నాడు వినోదన్న.

"అబ్బో అది నేను పోతె వత్తదా! నాకంటె దానికి పొలమే ఎక్కొ." అంటూ వీరన్న రంగయ్య కేసి చూపాడు.

"రంగన్నా నువుపోతె వస్తదే" సూచనగా వినోదన్న అనడంతో నవ్వుతూ లేచాడు రంగయ్య. మనువరాలు లచ్చవ్వను అక్కడే ఉంచి మోకాళ్ల వరకు అంటిన బురద, చేతులంతా బురద. అలాగే వచ్చింది మైసమ్మ. ఈ లోకాన్ని జయించినంత సంతోషం విశ్వాసం, గర్వం అవ్వలో తొణికిసలాడుతున్నాయి. దొర తప్ప లోకం తెలియదు మరి! దొరను జయిస్తే లోకాన్ని జయించినట్టే తల్లి మైసమ్మ దృష్టిలో.

పలకరింపులు పూర్తయ్యాక అసలు విషయంలోకి వచ్చాడు అన్న.

"అవ్వా మరి వీరన్న నీకేదో చెప్పిండట గదనే"

"నాకేం జెప్పిండు! అన్న ఏదో చెప్తనన్నడు రాయే అన్నడు."

"నా తీరు రైతాంగ కార్యకర్తగ, నక్సలైటుగ పని చేస్తనని అంటున్నడు. ఉన్నదే వొక్క కొడుకాయె! ఏమంటవో నిన్ను గూడ విచారిస్తె మంచిది గదనె"

"నేను అద్దంటె ఆగుతరా!" ఇదంతా అవ్వ మెప్పుకోసం చేస్తున్న మర్యాద అని వారి ముఖం చూస్తేనే తెలుస్తుంది.

ఎప్పట్నుంచో అనుకుంటూనే ఉన్నా, గుండె రాయి చేసికోవాలని ఎప్పటినుంచో ప్రయత్నిస్తున్నా మైసమ్మకు దుఃఖం ఆగలేదు. తన కొడుకు తనలాగా జీవితాల పర్యంతం దోపిడీ చేయబడ్డ వాళ్ల బతుకుల బాగుకోసం పోరుపథంలో నడపడానికి వెళ్తునాడన్న ఊహ యింతకు క్రితం దాకా ఎంతో సంతోషాన్ని గర్వాన్ని కల్గింపజేసింది. తన జన్మ ధన్యమైందని అలా వెళ్లడం తనకు గర్వకారణమని మురిసింది. మనుమరాలి తోడుతో శేషజీవితం గడపగలనని నిర్ణయం చేసుకొని వుంది.

అందరు మెచ్చిన పిల్లవాడితో ఎంతో సంతోషంగా కూతురి పెళ్ళి నిర్వహించి అప్పగింతలు కార్యక్రమం మొదలయ్యేసరికి పెళ్లి పందిరంతా విషాద ఛాయలు అలుముకున్నట్టుగా ఉంది అవ్వకు కొడుకు పోతాననేసరికి. ఇక ఈ పొలం ఏమి చేసుకోను ముసలిదాన్ని అని పరిపరి విధాల పోయింది.

చిన్ననాటినుండి కష్టాల్లోనే పుట్టి పెరిగిన కొడుకు జీవితమంతా కళ్లముందు కదలాడింది. కొడుకు ఎన్నడు సుఖపడ్డాడని! ఈ పేదదాని కడుపులో పుట్టి ఎన్ని భాధలనుభవించాడు. దారిద్ర్యాన్ని మించిన బాధేముంది ప్రపంచంలో.

తన కొడుకు నేటి నుండి దరిద్రుడు కాదు. వానికి కోట్లాది పేద ప్రజల అండ వుంది. వాన్ని తమ ప్రాణాలు ఎదురొడ్డి కడుపులో దాచుకుంటారు ప్రజలు అనుకుంది తల్లి మైసమ్మ.

కాని తన చావుకైనా అందుతాడో లేదో! సంగపన్నలంతా తన కొడుకులైనాక తనకు యింకా యీ చింతలేమిటి!

అలా వివిధ భావ సమ్మిశ్రితమైన దుఃఖం వుద్వేగంతో అవ్వ కళ్లలోంచి టపటప చీరకొంగుపై కన్నీటి బొట్లు రాలి యింకిపోయాయి.

రంగయ్యకు తన కొడుకు కళ్లల్లో మెదిలి కనుకొనుకుల్లో నీళ్లు నిలిచాయి. వారిని చూసి అక్కడ అందిరికి కన్నుల్లో నీళ్లు నిలిచాయి. ఎవరూ ఎక్కువగా మాట్లాడలేకపోయారు. కళ్లనీళ్ళు తుడిచాడు అన్న.

ఎంతోసేపటికి తేరుకుంది తల్లి మైసవ్వ. కళ్లనీళ్ళు తుడుచుకుంది. "కన్నపేగు కొట్టుకుంటది బిడ్డా" అని ప్రేమగ కౌగిలించుకుంది.

చివరిసారిగా కొడుకును కౌగిలించుకుంది.

"మీ అయ్య పేరు నిలబెట్టాలె కొడుకా! కన్నీళ్ళతో వీడ్కోలు తెలిపింది మైసమ్మ. భాషలో చెప్పలేని వేల భావాలు రంగయ్య, సంగం శంకరయ్య కళ్లలో ప్రతిఫలించాయి.

పిడికిల్లెత్తి తల్లి మైసమ్మకు కొడుకు వీరయ్య లాల్‌సలామ్ చెప్పి వినోదన్న, వీరయ్య తూర్పు దిక్కు కేసి సాగిపోయారు.

కథా కాలం 1982-83.

("మమకారం" పేరుతో - 'సృజన' మాస పత్రిక, డిసెంబరు 1984)

తరాలు మారినా మా తలరాత మారలేదు. వందల ఏండ్ల నుండి ఎట్టీ చేసి బతుకుతున్నం. దొరలు భూముల్లో పంటలు తీసి గడీలు నింపుతున్నం. ఆ భూములు తమవే అని తెలిసిన తరువాత వారు ఒక్కసారిగా ఉప్పెనై లేస్తారు. అటువంటి కథ తల్లీకొడుకులు కథ. తన భూమి తనకు దక్కాలనీ అందుకోసం సంఘాలు పెట్టుకుంటారు. ఈ క్రమంలో ఎదురు తిరిగిన యువకులను జైలుపాలు చేస్తారు ఆ ఊరి దొరలు. తన జీవితం వున్నంత వరకు ఆ భూమికోసమే పోరాటం చేస్తామని ప్రతిజ్ఞ చేస్తారు ఆ వూరు యువకులు.

ఉద్యమంలో అనేకసార్లు ఎదురు దెబ్బలు తినీ, పోలీసుల బారినుండి తమను తాము రక్షించుకుంటూ పోయిన భూములను దక్కించుకునే పోరాటాలు ఉధృతం చేస్తారు. కరీంనగర్, వరంగల్ స్థితిగతులను ఈ కథ వివరిస్తున్నట్లు తెలుస్తుంది. ఆకాలంలో రైతుకూలీ సంఘాల నిర్మాణం, పదునెక్కిన పోరాటాలు ఇందులో కనిపిస్తాయి. ఎనభయ్యవ దశకంలో ఎక్కడ చూసినా ఈ భూమి పోరాటాలు ప్రజ్వరిల్లాయి.

- నందిగామ నిర్మలకుమారి

(ఎం.ఫిల్ నుండి)